

Considerații privind excepția de neexecutare a obligațiilor contractuale

Lect. univ. dr. Daniela MOȚIU*

Facultatea de Drept
Universitatea de Vest din Timișoara

Abstract

Old institution of law, except for non-performance finds explicit regulation for the first time in art. 1556 Civil Code, designed as a cause of non-performance of contractual obligations supporting what works in favor of the party invoking it. The basis of the plea of non-performance is in the mutual interest of the parties to a mutually binding contract in carrying out mutual and interdependent. Invoking the exception of non-performance is achieved on the field of private justice between the parties, and the trial court, as a defense of the defendant. In judicial practice, except for non-performance is a means defensive provisionally performing party invoking protection, be followed by the execution of one who is opposed to either terminate the contract and simultaneously creates a strong pressure on the counterparty who is the opposite.

Keywords: *Withholding performance, supporting case of default contract mutually binding contract, suspension binding force of contract, private justice, defensive means, effect payment*

Rezumat

Instituție veche a dreptului, excepția de neexecutare își găsește reglementarea expresă pentru prima dată în art. 1556 C. civ., fiind concepută ca o cauză justificativă de neexecutare a obligațiilor contractuale ce funcționează în favoarea părții care o invocă. Fundamentul excepției de neexecutare constă în interesul reciproc al părților unui contract sinalagmatic în executarea obligațiilor reciproce și interdependente. Invocarea excepției de neexecutare se realizează pe terenul justiției private, între părți, dar și în fața instanței de judecată, ca mijloc de apărare a părâtului. În practica judiciară, excepția de neexecutare constituie un mijloc defensiv, cu caracter provizoriu care realizează protecția părții care o invocă, urmată fie de executarea de către cel cărui a fost

* dana.motiu@drept.uvt.ro

opusă, fie de rezoluțiunea contractului și creează în același timp o puternică presiune asupra partenerului contractual căruia îi este opusă.

Cuvinte cheie: *excepția de neexecutare, cauză justificativă de neexecutare a obligațiilor contractuale, contract sinalagmatic, suspendarea forței obligatorii a contractului, justiție privată, mijloc defensiv, efect cominatoriu*

1. Considerații generale

Se poate afirma că obținerea unui beneficiu obligă partea la încheierea unei legături juridice, mai mult sau mai puțin complicată, cu partenerul său. Cum motivația partenerului nu s-ar putea aprinde decât în situația previzionării unui câștig propriu, devine evident că asumarea de obligații din partea sa este condiționată de câștigul pe care îl anticipează.

Părăsirea spațiului economic primar, grație nevoilor de scop și mijloace de care dispune o persoană, se realizează în cadrul schimburilor de valori economice petrecute pe calea mecanismelor contractuale în care, odată angrenat, ești obligat să te raportezi la producerea efectelor dorite nu numai la momentul încheierii contractului, ci și ulterior, pe parcursul executării acestuia. Prin urmare, remarcăm nu numai efectul pozitiv, concretizat în obținerea rezultatului preconizat, dar și sensul constructiv implementat direcției impuse în obținerea acestui rezultat.

În categoria contractelor sinalagmatice, caracterul categoric al granițelor statornicite prin termenii inițiali ai contractului, fundamentat pe poziția de egalitate a părților și care pare să emane un echilibru contractual indestructibil, se poate frânge. Dincolo de elementele de (re)echilibrare a prestațiilor pe care părțile contractante și le datorează, și de care face vorbire tot mai mult actualmente justiția contractuală¹, la îndemâna fiecăreia din părțile contractului este așezat un mijloc juridic care funcționează (și) în afara instanței de judecată: excepția de neexecutare a contractului.

Utilitatea excepției de neexecutare a contractului nu a fost contestată defel în literatura și practica judiciară, chiar și în absența unui text de lege care să o consacre în mod expres. Mai mult, observăm că reglementarea excepției de neexecutare a contractului s-a realizat de către legiuitor prin preluarea noțiunilor teoretice cristalizate în doctrina și practica judiciară. Astfel, în acest caz, legiuitorul

¹ Este vorba de eroarea asupra valorii prestațiilor, de noțiunea de cauză obiectivă în contracte, de ordinea publică economică ori de principiul solidarismului contractual. A se vedea, în acest sens, L. Pop, *Tratat de drept civil. Obligațiile*, vol. II, *Contractul*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 25, 53 și urm.

nu s-a dovedit a fi un creator de instituție juridică², el limitându-se la transpunerea eforturilor doctrinarilor și practicienilor în cuprinsul art. 1.556 C. civ.

Cu toate acestea, nevoia de asanare a legislației civile prin cuprinderea exhaustivă a tot ceea ce demonstra caracter aplicativ în materie se dovedește binevenită. În felul acesta, deși biografia formală a excepției de neexecutare este scurtă, totuși înglobează expertiza noțiunii, probată de-a lungul timpului.

2. Noțiune și reglementare

Deși formularea denumirii ar sugera originea romană a instituției – *exceptio non adimpleti contractus*, totuși formalismul dreptului roman a împiedicat nașterea instituției în aceea perioadă. Îndeosebi în contractul de vânzare-cumpărare, era recunoscut dreptul vânzătorului de a nu preda lucrul vândut dacă cumpărătorul nu plătea prețul, cumpărătorul putând la rândul său opune vânzătorului *exceptio mercis non traditae* sau excepția de dol, dacă acesta din urmă nu proceda la predarea lucrului vândut. În felul acesta, legătura cu dreptul roman o regăsim prin raportare la principiul *pacta sunt servanda*. De o manieră generală, până în Evul mediu, protecția părților era asigurată de preferință prin dreptul de retenție, sancționat prin excepția de dol și, de asemenea, prin compensația judiciară.

Ulterior, locul excepției de neexecutare a fost complinit cu succes prin intermediul rezoluțiunii contractului pentru neexecutare, privilegiul vânzătorului, dreptul de retenție și compensația între datoriile conexe. Mijloacele juridice enumerate anterior se caracterizează, în principiu³, prin calitatea de a se fi bucurat de o reglementare expresă, ce putea însoți părțile în cadrul unui proces. Alături de ele, justiția contractuală, de tip privat, a creat părților contractante posibilitatea de a evita cadrul formal al procesului civil, dacă din cauze imputabile uneia dintre acestea, cealaltă se vede în situația de a nu-și vedea realizate interesele patrimoniale.

² Inițial, excepția de neexecutare a fost reglementată în Codul civil german (art. 320 BGB), unde sfera de aplicabilitate a acesteia este redusă doar în cazul obligațiilor născute din contractele sinalagmatice. În situația tuturor celorlalte obligații născute din același raport juridic, partea interesată are deschis apelul către exercitarea dreptului de retenție. Jurisprudența franceză a generalizat aplicarea mecanismului excepției de neexecutare în secolul al XIX-lea. A se vedea, în acest sens, J. Kocsis, *Excepția de neexecutare, sancțiune a neîndeplinirii obligațiilor civile contractuale*, în *Dreptul nr. 4/1999*, p. 4 și 5.

³ Spunem „în principiu”, deoarece dreptul de retenție nu s-a bucurat de o reglementare expresă în Codul civil de la 1864.

Noul Cod civil⁴ reglementează excepția de neexecutare în Titlul V. Executarea obligațiilor, Capitolul II. Executarea silită a obligațiilor, Secțiunea a 6-a. Cauze justificative de neexecutare a obligațiilor contractuale. Art. 1556 alin. (1) C. civ. arată: „Atunci când obligațiile născute dintr-un contract sinalagmatic sunt exigibile, iar una dintre părți nu execută sau nu oferă executarea obligației, cealaltă parte poate, într-o măsură corespunzătoare, să refuze executarea propriei obligații, afară de cazul în care din lege, din voința părților sau din uzanțe rezultă că cealaltă parte este obligată să execute mai întâi”.

În realitate, în concepția legiuitorului, singura cauză justificativă datorită căreia debitorul poate refuza executarea propriei sale obligații o constituie excepția de neexecutare. Considerăm astfel că celelalte două texte ale acestei secțiuni constituie rânduiala firească în executarea obligațiilor atunci când specificul contractului o reclamă și, respectiv, încetarea/suspendarea contractului din cauza imposibilității de executare a obligațiilor de către una din părți, din cauze neimputabile acesteia.

Considerăm că art. 1555 alin. (1) și art. 1556 alin. (2) C. civ. se impun a fi coroborate cu art. 1556 alin. (1) C. civ. Suntem în prezența unor obligații reciproce și interdependente, care reclamă executarea simultană. Dacă „obligațiile pot fi executate simultan”, rezultă evident că suntem în fața unui contract sinalagmatic, în care ambele au devenit exigibile. Precizia legiuitorului dobândește acuratețea necesară în art. 1556 alin. (1) C. civ., unde se arată expres că, într-un contract sinalagmatic, ale cărui obligații sunt exigibile, mijlocul juridic avut la dispoziție de oricare dintre părți atunci când una nu execută sau nu oferă executarea propriei sale obligații este excepția de neexecutare.

Art. 1555 alin. (1) C. civ. obligă fiecare debitor la executarea simultană a obligațiilor, adică „*trebuie să executăm în același timp*”, iar art. 1556 alin. (1) C. civ. acordă o favoare aceluia dintre debitori care nu primește același tip de comportament din partea cocontractantului său, constând în comandamentul „*pot și nu trebuie să execut acum*”.

Suntem în prezența regulii în executarea simultană a obligațiilor exigibile într-un contract sinalagmatic și, respectiv, a excepției de la regulă.

Art. 1555 alin. (2) C. civ. prevede o altă ipoteză, distinctă, particularizată prin lipsa caracterului exigibil al uneia dintre obligații, a cărei executare necesită o perioadă de timp și antrenează neexigibilitatea obligației corelative. De exemplu, contractul de vânzare a unui produs obligă vânzătorul la fabricarea, confecționarea, producerea etc. acestuia, fiindu-i în același timp predat și „stegulețul de

⁴ Adoptat prin Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 409 din 10 iunie 2011, cu modificările și completările aduse prin O.U.G. nr. 79/2011 pentru reglementarea unor măsuri necesare intrării în vigoare a Legii nr. 287/2009, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 696 din 30 septembrie 2011.

start” în executare. Cumpărătorul nu poate fi obligat la plata prețului decât din momentul în care vânzătorul și-a executat propria obligație. În acest caz, nefiind în prezența unor obligații cu executare simultană, se reglementează imperativ ordinea executării: „(i) execut în perioada de timp prestabilită, convențional sau legal/(ii) execut subsecvent”.

În privința art. 1557 C. civ., remarcăm că imposibilitatea de executare a obligațiilor contractuale ale uneia dintre părți este reglementată de legiuitor în cadrul cauzelor justificative de neexecutare. Opțiunea legiuitorului pare a fi parțial adevărată, deoarece deși din punct de vedere filosofic încadrarea este legitimă, totuși imposibilitatea temporară de executare [alin. (2)] produce aceleași efecte ca și refuzul de executare, ambele având caracter provizoriu, urmată fie de executarea, fie de rezoluțiunea contractului, iar imposibilitatea totală și definitivă de executare [alin. (1)] și, în același timp, neculpabilă, ridică din chiar momentul producerii evenimentului fortuit, problema încetării de drept a contractului. În acest din urmă caz suntem în prezența comandamentului: „*nu mai pot executa*”.

Denumirea excepției de neexecutare nu se circumscrie exact termenilor sintagmei, deoarece semnificația noțiunii arată cu totul altceva decât sensul fiecăruia dintre termeni priviți izolat. Astfel, termenul „excepție”, provenit din latinescul *exceptio*, vizează mijlocul de apărare aflat la dispoziția părâtului, în cadrul litigiului dedus judecății, prin care se tinde fie la amânarea soluționării acestuia, fie la înlăturarea pretențiilor reclamantului, fără a se intra în examinarea fondului. Iar termenul „executare” arată acțiunea creditorului de a sili pe debitor să-și îndeplinească obligațiile sau de a aduce la îndeplinire prevederile unei hotărâri judecătorești, a unui act al autorității publice, a unei măsuri etc.

În felul acesta, definim *excepția de neexecutare a contractului*⁵ ca fiind dreptul părții de a refuza executarea propriei sale obligații atunci când cealaltă parte nu execută sau nu oferă executarea propriei sale obligații, condiționat de caracterul exigibil al acestora în cadrul unui contract sinalagmatic.

3. Profilul excepției de neexecutare a obligațiilor contractuale

Concepută ca o cauză justificativă de neexecutare a obligațiilor contractuale, excepția de neexecutare permite menținerea părților în calitate de parteneri

⁵ Excepția de neexecutare a contractului a fost definită în doctrină ca fiind posibilitatea oricăreia dintre părțile unui contract sinalagmatic de a refuza să-și execute obligația asumată, cât timp cealaltă parte nu își execută la rândul său propria obligație (M. Mureșan, *Dicționar de drept civil*, Ed. Cordial Lex, Cluj-Napoca, 2009, p. 308); sau un mijloc de apărare aflat la dispoziția uneia dintre părțile contractului sinalagmatic, în cazul în care i se pretinde executarea obligației ce-i incumbă, fără ca partea care pretinde această executare să-și execute propriile obligații (C. Stătescu, C. Bîrsan, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Ed. All, București, 1992, p. 82 și 83).

contractuali, capabili și doritori de a-și onora obligațiile asumate, în afara cadrului formal și executorial al instanței de judecată.

Încheierea unui contract sinalagmatic obligă pe fiecare dintre părțile contractante în a accepta, voluntar, autoritatea celeilalte, conținutul contractului fiind delimitat conștient de la început. Libertatea lor firească, autocenzurată prin mecanismul contractului în care s-au implicat, își pierde din întindere/intensitate. Ceea ce completează perimetrul libertății individului prin asumarea drepturilor și obligațiilor proprii contractului în care s-a angrenat se caracterizează însă prin caracter obligatoriu, constrângător.

Suntem în prezența forței obligatorii a contractului care revendică cu fermitate voință și disciplină. Nuanțele lor apar cel puțin în două paliere: pe de o parte, astfel precum sunt instituite prin prevederile contractului și, pe de altă parte, astfel precum părțile înțeleg să le dea eficiență și ascultare ulterior acestui moment, în procesul executării contractului. Privite ca produs, voința și disciplina contractuală cuprind totalitatea regulilor de conduită stabilite de părți în cadrul prevederilor contractului și obținute în concret la finele executării sale. Este vorba, desigur, de unul și același produs, inițial anticipat pe plan mental, chiar și consemnat în formă scrisă/altă formă prevăzută de lege, ulterior materializat în formă finită, gata de a fi oferit partenerului contractual. Privite ca proces, analiza voinței și disciplinei contractuale se concentrează asupra indicatorilor care contribuie și intervin în activitatea de obținere a produsului.

Stabilirea și executarea drepturilor și a obligațiilor partenerilor contractuali se desfășoară în cadrul convențional stabilit de părți. Forța imperativă a mecanismului contractual convenit de părți determină implementarea unor reguli specifice justiției private, create în acest scop.

Neîndeplinirea obligațiilor de către una din părți declanșează în favoarea celeilalte puterea de a opta între posibilitatea de a rămâne în spațiul rudimentar al justiției private sau de a apela la mijloacele coercitive impuse de cadrul formal al justiției.

Prima opțiune este cunoscută sub denumirea *excepția de neexecutare a obligațiilor contractuale*, care se caracterizează prin următoarele:

- caracter inopinat, părțile neprevăzând-o la momentul sau pe parcursul executării contractului. Încheierea unui contract se realizează în vederea executării sale, acordării de efecte juridice;
- caracter temporar (sau provizoriu), fiind finalizată fie prin executarea contractului, fie prin rezoluțiunea acestuia;
- caracter salvator (sau defensiv), partea care o invocă fiind acoperită de consecințele neexecutării propriiei obligații;
- caracter constrângător, deoarece prin invocarea ei se urmărește determinarea celeilalte părți la executarea propriilor obligații.

- caracter neobligatoriu, fiecare dintre părți văzându-se obligată la executare în virtutea principiului forței obligatorii a contractului;
- caracter justificativ⁶, în măsură să explice și să anihileze neexecutarea obligațiilor de către partea care este în măsură și dorește să execute;
- caracter divizibil, excepția funcționând doar *pro rata*, în măsura corespunzătoare neexecutării obligației de către partenerul contractual;
- caracter nerepetabil, în sensul că partea care a executat de bună-voie nu poate cere repetițiunea, având deschisă doar calea rezoluțiunii contractului pentru neexecutare culpabilă de către cocontractantul său.

În literatura de specialitate⁷, excepția de neexecutare a obligațiilor contractuale se apreciază a fi un remediu contractual, lăsat de legiuitor la dispoziția părților contractante. Nefiind, în realitate, o excepție veritabilă (de fond sau de procedură), în sensul propriu al termenului, operează în lipsa puterii de directivare, control sau supraveghere a judecătorului sau a oricărei persoane de specialitate⁸, abilitată prin lege cu atribuții privind actele juridice încheiate între părți.

Excepția de neexecutare a obligațiilor contractuale reprezintă în același timp și o aplicație practică, convențională a rezoluțiunii contractului pentru neexecutarea culpabilă a obligațiilor de către una din părți. În virtutea argumentului *a maiori ad minus*, partea care nu primește executarea la timp a obligațiilor la care s-a obligat cocontractantul său, se poate vedea interesată în temporizarea așteptării sfârșitului contractului prin invocarea acestei excepții, în speranța executării cu întârziere, fără a se lipsi prin aceasta de „plata” consecințelor acestei întârzieri⁹.

Excepția de neexecutare a obligațiilor contractuale nu poate fi disociată de principiul forței obligatorii a contractului, în sensul efectului pozitiv¹⁰ al acestuia, care obligă părțile la executarea contractului, conform acordului lor de voință. Astfel, celebra axiomă a „imperativului moral al cuvântului dat” invită și obligă oricare dintre părțile contractante la executarea obligației asumate, cantonată pe încrederea acordată partenerului său.

⁶ Excepția de neexecutare este cuprinsă, de altfel, printre „cauzele justificative de neexecutare a obligațiilor contractuale”.

⁷ A se vedea, în acest sens, L. Pop, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 272.

⁸ Ne referim aici la autoritatea notarului public, a executorului judecătoresc, a practicianului în insolvență, a mediatorului etc.

⁹ Dreptul de a solicita obligarea cocontractantului la plata daunelor moratorii nu se pierde prin invocarea excepției de neexecutare a obligațiilor contractului.

¹⁰ Efectul negativ al principiului forței obligatorii a contractului presupune încheierea unui nou acord de voință, între aceleași părți, prin intermediul căruia convin încetarea efectelor aceluiași contract, valabil încheiat.

4. Fundamentul excepției de neexecutare a obligațiilor contractuale¹¹

Denumirea titlului secțiunii a 6-a care reglementează excepția de neexecutare este deosebit de sugestivă, fiind probabil determinată de finalitatea urmărită de titularul excepției.

Calificarea excepției de neexecutare în categoria „cauzelor justificative de neexecutare a obligațiilor contractuale” nu trebuie să acrediteze ideea că legiuitorul a înțeles să stabilească fundamentul acestei instituții juridice pe terenul cauzei obligației civile în contractele sinalagmatice.

Deși reprezintă prima și cea mai răspândită teorie¹² prin care s-a urmărit a se acorda un fundament teoretic excepției de neexecutare a contractului, cu ecouri în practica judiciară recentă¹³, teoria cauzei își menține din plin forța argumentativă. S-a apreciat că scopul/cauza rămâne o condiție de validitate a contactului, analizată ca atare la momentul încheierii acestuia, fiind fără reverberații în planul executării obligațiilor de către părți. Odată constatată existența, liceitatea și moralitatea cauzei, aceasta nu poate fi evacuată în mod legal din contract, prin simpla dispoziție a voinței uneia dintre părți, pentru a putea justifica neexecutarea. Mai mult, teoria cauzei nu explică excepția de neexecutare a contractului în cadrul oricărui raport sinalagmatic, reducând aplicabilitatea excepției doar pentru contractele sinalagmatice.

Deși cauza rămâne o condiție esențială a contractului, a cărei analiză se impune a se efectua la momentul încheierii acestuia, și dincolo de faptul că oricare dintre elementele esențiale ale contractului nu pot dispărea pur și simplu pe parcursul executării contractului, totuși în perioada executării, apreciem că elementul cauză se metamorfozează în cel al interesului, care prescrie constant conduita părților.

¹¹ Pentru analiza în detaliu a teoriilor existente în legătură cu fundamentul excepției de neexecutare, a se vedea: L. Pop, *Tratat de drept civil. Obligațiile*, vol. II, *Contractul*, op. cit., p. 713-715; J. Kocsis, *Excepția de neexecutare, sancțiune a neîndeplinirii obligațiilor civile contractuale*, în *Dreptul* nr. 4/1999, p. 3-17; S.I. Vidu, *Dreptul de retenție în cazul conexității juridice, formă de manifestare a excepției de neexecutare*, în *Dreptul* nr. 11/2006, p. 76-78.

¹² A se vedea, în acest sens, L. Pop, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, op. cit., p. 273 și bibliografia citată de autor. În esență, adepții acestei teorii susțin că temeiul excepției de neexecutare a contractului rezidă în regula reciprocității și interdependenței obligațiilor părților în contractele sinalagmatice.

¹³ În practica judiciară, s-a arătat: „caracteristica esențială a contractelor sinalagmatice (...) o constituie reciprocitatea și interdependența obligațiilor care revin co-contractanților, fiecare dintre părți având, concomitent, față de cealaltă, atât calitate de debitor, cât și pe aceea de creditor, obligația ce-i revine uneia dintre părți avându-și cauza juridică în obligația reciprocă a celeilalte, din reciprocitatea și interdependența obligațiilor decurgând cele trei efecte specifice ale contractelor sinalagmatice, respectiv: excepția de neexecutare a contractului (*exceptio non adimplet contractus*), rezoluțiunea/rezilierea convenției și problema riscului contractului”. A se vedea C. Ap. Timișoara, S. a II-a civ., dec. civ. nr. 157 din 19 septembrie 2012, nepublicată.

Justificarea excepției de neexecutare a fost încercată a se realiza prin raportare la mecanismul dreptului de retenție, caracterizat prin dubla conexitate (materială și juridică) existentă între creanța retentorului și un bun corporal. Ori, în cazul excepției de neexecutare a contractului este suficientă existența conexității juridice între cele două obligații, chiar dacă obligația uneia dintre părți nu constă în remiterea materială a unui astfel de bun.

O altă încercare de justificare a excepției de neexecutare a contractului își găsește susținerea în principiul bunei-credințe și în ideea de echitate, în baza cărora niciuna dintre părți nu ar putea solicita celeilalte executarea angajamentelor sale, fără a oferi ea însăși ceea ce datorează. S-a reproșat acestei încercări că nu constituie fundamentul specific raporturilor obligaționale născute din contractele sinalagmatice; dimpotrivă, buna-credință și echitatea vin să susțină orice raport juridic obligațional.

Nu în ultimul rând, fundamentul teoretic al excepției de neexecutare a fost explicat prin legătura de conexitate juridică existentă între obligațiile reciproce ale părților unui raport juridic sinalagmatic. Astfel, originea comună a obligațiilor reciproce și interdependente aflate în conținutul aceluiași raport juridic sinalagmatic fundamentează conexitatea juridică dintre ele, ceea ce permite oricăreia dintre părți de a refuza în mod legitim plata propriei sale datorii, prin invocarea excepției de neexecutare, în situația în care cealaltă parte nu execută, la rândul său, propria obligație.

Reprezentanții acestei teorii subliniază că, în felul acesta, domeniul de aplicare a excepției de neexecutare a contractului poate fi extins și la sfera contractelor sinalagmatice imperfecte și a faptelor juridice licite, precum și la raporturile juridice ce rezultă din aneantizarea unor contracte juridice care nu au fost executate, inclusiv la sfera obligațiilor reciproce ce rezultă din încheierea unui contract-cadru, general, ce presupune îndeplinirea mai multor operațiuni juridice succesive.

În acord cu temeinicia argumentelor care conturează fiecare dintre opiniile prezentate anterior, considerăm că, pe terenul executării obligațiilor, fundamentul excepției de neexecutare trebuie legat de interesul care plasează oamenii în cadrul unei legături de conexitate juridică născută dintr-un contract sinalagmatic.

Dincolo de momentul nașterii legăturii de conexitate, devine evident că același interes personal călăuzește manifestarea de voință a părților pe terenul executării efective a obligațiilor, al căror fundament rezultă fie din voința părților (în temeiul contractului), fie din voința legiuitorului (în temeiul legii). Starea de dependență reciprocă, care justifică, caracterizează și explică mecanismul întâlnirii voințelor părților la momentul încheierii contractului, făcând posibilă nașterea legăturii de solidaritate dintre ele, însoțește în permanență și până la

epuizare executarea obligațiilor lor. Lipsa sau dispariția interesului uneia dintre părți, inclusiv deficiențele sau absența mijloacelor de executare a obligațiilor din partea unui cocontractant echivalente unei executări necorespunzătoare, deschid celuilalt dreptul de a invoca excepția de neexecutare a propriilor sale obligații, ducând la dispariția interesului acestuia în executare.

Legătura de conexitate care justifică alăturarea părților într-un raport juridic le călăuzește și interesele patrimoniale atât timp cât subzistă de ambele părți, reflectându-se direct în comportamentele manifestate. Chiar și o minimă incertitudine în executare, dar apreciată ca importantă de cocontractant, va atrage reacția fermă din partea celui care o resimte, care adeseori nu va aștepta decizia judecătorului în vederea obligării partenerului său la executare. Acesta are la îndemână posibilitatea manifestării aceluiași tip de comportament, astfel că reglarea raportului juridic va fi condiționată în prealabil în manieră privată, chiar dacă tot ofensivă, prin invocarea excepției de neexecutare. Observăm însă că excepția de neexecutare, cu caracter ofensiv, este consecința neexecutării sau a incertitudinii în executare din partea cocontractantului. Stricarea/deteriorarea echilibrului între părți nu are ca punct de plecare niciodată excepția de neexecutare, aceasta fiind reacția ofensivă din partea celui care este gata să execute. Ofensivitatea celui care nu înțelege să-și respecte obligațiile, concretizată în neexecutare sau executare necorespunzătoare, se va întoarce ca un bumerang împotriva sa, din partea cocontractantului prin intermediul excepției de neexecutare.

În consecință, remarcăm corespondența în conținut în cadrul legăturii de conexitate a părților: la neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a uneia dintre părți, caracterizată printr-un brutal caracter ofensiv prin ea însăși, răspunsul va fi unul similar, indiferent dacă îmbracă sau nu forma scrisă, formală a excepției de neexecutare.

Interesul care a unit părțile la momentul stabilirii legăturii de conexitate juridică îndeplinește și o dublă funcție – motivațională și de corecție – pe parcursul executării obligațiilor, cu caracter reglator. Îndreptarea comportamentului uneia dintre părți prin manifestarea unui comportament similar determină reglarea și chiar autoreglarea, permanentă și din mers, a mecanismului juridic ce le leagă.

5. Condițiile excepției de neexecutare a contractului

Invocarea excepției de neexecutare a obligațiilor contractuale necesită întrunirea cumulativă a două categorii de condiții:

1. privitoare la izvorul obligațiilor contractuale:

a) *obligațiile părților să-și aibă temeiul în același contract sinalagmatic.* Pe de o parte, este necesar ca izvorul obligațiilor părților să îl constituie unul și același contract (și nu un alt izvor de obligații civile), iar pe de altă parte, este necesar ca contractul să fie sinalagmatic.

Aceasta deoarece, art. 1556 alin. (1) C. civ. stabilește în mod expres domeniul de aplicare al excepției de neexecutare a obligațiilor contractuale, făcând vorbire de „obligațiile născute dintr-un contract sinalagmatic”. În felul acesta, se tranșează controversa existentă sub imperiul vechiului Cod civil în privința domeniului de aplicare al instituției, actualmente legiuitorul excluzând de sub incidența excepției de neexecutare așa-zisele contracte sinalagmatice imperfecte¹⁴, precum și faptele juridice licite¹⁵, care dau naștere în favoarea creditorului doar a unui drept de retenție.

Interesantă este discuția privind menținerea raporturilor juridice născute din desființarea unui contract sinalagmatic (ca urmare a nulității, rezoluției sau rezilierii), executat în prealabil, când unul dintre parteneri ar refuza restituirea prestației primite cât timp cel de-al doilea nu-i restituie, la rândul său, prestațiile pe care le-a efectuat¹⁶, în rândul situațiilor care permit invocarea excepției de neexecutare a contractului.

Deși în doctrină¹⁷ se susține extensia excepției de neexecutare și asupra restituirilor subsecvente rezoluției sau nulității contractului, nu susținem această propunere, deoarece dincolo de menținerea extrem de precisă a legiuitorului în privința aplicabilității excepției de neexecutare, creditorul va putea obține restituirea prin intermediul executării silite. În plus, conținutul excepției de neexecutare face vorbire de refuzul de executare a obligației și consecința acestuia, și nu de refuzul de restituire a obligației primite.

¹⁴ De altfel, în opinia noastră, categoria contractelor sinalagmatice imperfecte a fost înlăturată în concepția noului Cod civil, deoarece art. 1.171 C. civ. clasifică contractele, în funcție de conținutul lor, în două categorii: sinalagmatice și unilaterale, acestea din urmă fiind definite prin eliminarea din sfera noțiunii de contract a tot ceea ce înseamnă contract sinalagmatic. contractul rămâne unilateral, „chiar dacă executarea lui presupune obligații în sarcina ambelor părți”.

¹⁵ Opțiunea legiuitorului ni se pare firească, deoarece art. 2.495 alin. (1) C. civ. acordă părții interesate posibilitatea de a invoca dreptul de retenție (obligația părții de remitere/restituire a unui bun devenind neoperantă atâta timp cât creditorul nu își execută obligația sa izvorâtă din același raport de drept sau creditorul nu o despăgubește pentru cheltuielile necesare și utile pe care le-a făcut pentru acel bun ori pentru prejudiciile pe care bunul i le-a cauzat). Se observă că sfera dreptului de retenție este extinsă în toate cazurile în care obligațiile celor două părți sunt născute din același raport de drept, inclusiv dintr-un fapt juridic licit (ca de exemplu, gestiunea de afaceri reglementată de art. 1.330 și urm. C. civ.).

¹⁶ În această situație, intervine art. 1.322 coroborat cu art. 1.254 alin. (1) și art. 1.554 alin. (1) C. civ., astfel că restituirea prestațiilor primite în urma încheierii contractului urmează a avea loc în temeiul legii. Hotărârea judecătorească care dispune nulitatea sau rezoluția contractului sinalagmatic și obligarea părților la restituirea prestațiilor încasate constituie titlu executoriu, astfel că dacă una dintre părți refuză restituirea, cealaltă va putea solicita executarea silită a obligației de restituire. Prevederile art. 1.635 alin. (3) C. civ., care dispun că „obligația de restituire beneficiază de garanțiile constituite pentru plata obligației inițiale”, coroborate cu art. 1.487 C. civ., rămân aplicabile în caz de nulitate sau de rezoluție a contractului. De exemplu, garantarea restituirii depozitului printr-o garanție personală sau reală.

¹⁷ A se vedea, în acest sens, L. Pop, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile, op. cit.*, p. 274 și bibliografia indicată de autor.

Calificarea obligațiilor ca fiind reciproce și interdependente, făcută de părți, în situația în care acestea izvorăsc din mai multe contracte, chiar de același fel, nu permite invocarea legală a excepției de neexecutare a obligațiilor născute dintr-un anumit contract pentru obligarea la executare într-un alt contract.

Caracterul prescriptibil al creanțelor născute dintr-un contract sinalagmatic determină inadmisibilitatea invocării excepției de neexecutare pe terenul obligațiilor naturale.

b) obligațiile părților să fie reciproce și interdependente, în sensul că ambele părți au, concomitent, atât calitatea de creditor, cât și pe cea de debitor, una față de cealaltă.

2. privitoare la obligațiile contractuale neexecutate:

a) obligațiile părților să presupună executarea simultană. Regula simultaneității executării obligațiilor părților rezultă din prevederile art. 1555 alin. (1) C. civ.: „în măsura în care obligațiile părților pot fi executate simultan, părțile sunt ținute să le execute în acest fel”. Desigur, sunt prevăzute și excepțiile de la regulă:

- situațiile în care părțile, prin acordul lor de voință, stabilesc o anumită ordine în executarea obligațiilor, conform art. 1555 alin. (1) C. civ. [de exemplu, plata prețului de către cumpărător se face ulterior predării bunului de către vânzător, chiar dacă art. 1720 alin. (1) C. civ. arată că „cumpărătorul trebuie să plătească prețul (...) de îndată ce proprietatea este transmisă”];

- împrejurările în care are loc executarea obligațiilor, rezultate din lege, din voința părților sau din uzanțe, impun părților o anumită ordine în executare, conform art. 1555 alin. (1) coroborat cu art. 1556 alin. (1) teza finală C. civ. [de exemplu, manopera se plătește la sfârșitul efectuării lucrării, chiar dacă plata materialelor are loc la începutul sau pe parcursul achiziționării acestora; plata obiectelor în magazinele de specialitate se face anterior părăsirii magazinului, la casele de marcat; art. 1797 alin. (2) C. civ. stabilește, în lipsă de uzanțe sau de stipulație contrară, obligația locatarului de a plăti chiria anterior perioadei de folosință, prin raportare la durata contractului de locațiune etc.];

- perioada de timp necesară executării obligației uneia dintre părți obligă această parte să execute prima contractul, potrivit art. 1555 alin. (2) C. civ. [de exemplu, art. 2123 alin. (1) C. civ. arată că plata remunerației către depozitar se face la data restituirii bunului; munca prestată în baza contractului individual de muncă dă dreptul salariatului la un salariu exprimat în bani, potrivit art. 159 alin. (2) C. mun.]¹⁸.

¹⁸ A se vedea, în acest sens, I.T. Ștefănescu, *Inadmisibilitatea, de regulă, a invocării excepției de neexecutare a contractului în cazul contractului individual sau al celui colectiv de muncă*, în Dreptul nr. 6/2004, p. 47-53.

b) *obligațiile părților să fie exigibile*, conform art. 1556 alin. (1) C. civ. Caracterul exigibil semnifică că părțile nu au renunțat, prin acordul lor de voință, la regula executării simultane și de îndată a executării obligațiilor, prin acordarea unui termen de executare a obligației uneia dintre părți sau acest termen nu a fost stabilit de către instanța de judecată, potrivit art. 1495 C. civ.

Dacă obligațiile părților sunt afectate de termene suspensive diferite, excepția de neexecutare poate fi ridicată doar ulterior ajungerii la scadență a ambelor obligații, deoarece „simultaneitatea executării obligațiilor trebuie apreciată *de jure*, după specificul obligațiilor, a mijloacelor de plată, care nu implică întotdeauna o concomitență cronologică perfectă”¹⁹.

În doctrină²⁰, se face vorbire de *excepția anticipată de neexecutare*, concepută ca „un remediu pe deplin admisibil în contextul legislativ actual”, în temeiul art. 1522 alin. (4) C. civ. care conferă creditorului dreptul „de a suspenda executarea propriei obligații” dacă debitorul îl informează, înainte de expirarea termenului suplimentar de executare, că nu va executa obligațiile în termenul stabilit. Decăderea din beneficiul termenului pronunțată de instanța de judecată la cererea creditorului, în condițiile art. 1417 C. civ., atrage exigibilitatea de îndată a obligației ce incumbă partenerului contractual, conform art. 1418 C. civ., și justifică neexecutarea propriei obligații de către creditor.

În aceste din urmă situații, fiind în prezența unei previzionări anticipate a neexecutării obligației contractuale, invocarea excepției de neexecutare anticipate, în mod corelativ, din partea cocontractantului se dovedește pe deplin justificată, fiind urmată, de regulă, de rezoluțiunea contractului.

c) *neexecutarea obligației din partea cocontractantului nu trebuie să fie consecința faptei personale și directe a celui care invocă excepția de neexecutare, de natură a-l împiedica în executarea obligației sale*, conform regulii generale instituită de art. 1517 C. civ. Neexecutarea nu trebuie să fie cauzată de propria acțiune sau omisiune a creditorului. De exemplu, în situația în care, conform contractului, clientul nu și-a respectat obligația de a procura materialele pentru construcția lucrării, în termenul stabilit, nu poate imputa antreprenorului nerespectarea termenului pentru recepția finală a acesteia [art. 1857 alin. (1) coroborat cu art. 1878 C. civ.].

Titularul excepției de neexecutare trebuie să se găsească în situația de a executa sau de a oferi executarea propriei sale obligații, spre deosebire de partenerul său contractual.

¹⁹ P. Vasilescu, *Drept civil. Obligații*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 516.

²⁰ A se vedea, în acest sens, L. Pop, în *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, op. cit., p. 275 și 276.

d) să fie vorba de o neexecutare, chiar parțială, dar suficient de importantă, din partea celuilalt cocontractant. Refuzul executării obligației asumată în condițiile legii este justificat în situația unei neexecutări totale, parțiale sau necorespunzătoare de către cocontractant, fără a prezenta relevanță juridică cauzele acestei neexecutări: vinovăția debitorului, sub forma intenției sau culpei acestuia, cazul fortuit sau forța majoră, cu caracter temporar, exceptând fapta creditorului.

Menționăm că executarea parțială a obligațiilor din partea cocontractantului deschide posibilitatea invocării excepției de neexecutare, dar „într-o măsură corespunzătoare”, titularul excepției de neexecutare păstrându-și această calitate doar în măsura neexecutării. În acest sens sunt și prevederile art. 1516 alin. (2) pct. 3 C. civ., care dau creditorului dreptul de a obține „reducerea propriei obligații corelative”.

Aplicabilitatea art. 1556 alin. (2) C. civ., în temeiul căroră „executarea nu poate fi refuzată dacă, potrivit împrejurărilor și ținând seama de mica însemnătate a prestației neexecutate, acest refuz ar fi contrar bunei-credințe”, deschide calea aprecierii subiective, în lipsa unor criterii orientative stabilite de legiuitor. Fără îndoială, va cântări suficient cantitatea obligației executată, caracterul divizibil al obligației astfel cum a fost stabilită aceasta în contract, regularitatea și seriozitatea îndeplinirii obligației etc.

Însă, aprecierea subiectivă și inițială a titularului excepției de neexecutare este supusă girului aprecierii subsecvente din partea instanței de judecată.

De aici, nu trebuie să concluzionăm că partea care își execută sau este gata să ofere executarea integrală a obligației sale va rămâne prejudiciată pentru neexecutările de mică însemnătate, fiind lipsită de dreptul de a invoca excepția de neexecutare. Pentru neexecutările de mică însemnătate va avea deschisă calea acțiunii în justiție împotriva partenerului său contractual.

6. Funcționarea excepției de neexecutare a contractului

Reprezentând o cauză justificată de neexecutare a obligațiilor contractuale, excepția de neexecutare – analizată ca o consecință a principiului forței obligatorii a contractului sinalagmatic, funcționează la capacitate maximă în cadrul privat al reglării și autoreglării constante a mecanismului contractual consfințit de părți pe parcursul executării contractului.

Excepția de neexecutare a obligațiilor contractuale operează exclusiv în puterea părții care o invocă, fără a face necesară intervenția instanței de judecată. Astfel, eficiența excepției de neexecutare nu este condiționată de consfințirea ei în cadrul formal al unei hotărâri judecătorești pronunțată la cererea excipiens-ului, după cum efectele sale nu sunt condiționate de îndeplinirea prealabilă a vreunei proceduri simplificată la minimum.

Suspendarea executării propriiei obligații poate fi obținută de către creditorul care înțelege să ofere executarea obligației sale fie prin invocarea excepției de neexecutare a contractului – o procedură lipsită de orice formalism, tacită, cantonată maximal de momentul executării fixat de partenerul contractual, fie prin punerea în întârziere a partenerului său – o procedură formală, ce reclamă îndeplinirea unor cerințe speciale, de formă și de conținut. Practic, efectele punerii în întârziere se confundă cu efectele invocării excepției de neexecutare a obligațiilor contractuale din partea celui care înțelege să ofere executarea propriiei sale obligații. Nimic nu se opune însă ca efectele celor două instituții juridice să se producă defalcat, în sensul că punerea în întârziere să aibă loc, în principiu, subsecvent invocării excepției de executare²¹.

În fața instanței de judecată, excepția de neexecutare a obligațiilor contractuale operează tot în favoarea părții care o invocă, dar calitatea procesuală activă în vederea invocării este conferită doar pârâtului, prin întâmpinarea depusă. Acesta se prevalează în justificarea propriiei sale neexecutări de orice mijloace de apărare, astfel că pretențiile reclamantului care solicită executarea contractului, fără a-și executa obligațiile pe care și le-a asumat, vor fi paralizate prin intermediul excepției de neexecutare invocată de pârât. Obligarea reclamantului la executarea propriiei sale obligații necesită formularea unei cereri reconvenționale din partea pârâtului, obligațiile părților fiind reciproce și interdependente. Desigur, în astfel de situații, instanța de judecată va putea acorda ambelor părți un termen rezonabil de executare.

Introducerea de către creditor a cererii de chemare în judecată, fără ca anterior debitorul să fi fost pus în întârziere (indiferent de invocarea sau nu, în prealabil, a excepției de neexecutare a obligațiilor contractuale) prezumă executarea propriiei sale obligații, astfel că se vor produce exclusiv efectele punerii în întârziere în sensul posibilității debitorului de a beneficia de un termen rezonabil de executare din partea instanței de judecată. Excepția de neexecutare devine caducă în acest caz pentru ambele părți ale contractului sinalagmatic.

Invocarea excepției de neexecutare în fața instanței de judecată are loc pe riscul excipiens-ului, în sensul că, urmare a verificării îndeplinirii condițiilor de către judecător ulterior momentul în care a fost invocată, acesta poate constata neîndeplinirea acestora, motiv pentru care acțiunea reclamantului va fi admisă.

²¹ În sensul că părțile pot să prevadă exigența punerii în întârziere pentru invocarea ulterioară a excepției de neexecutare, a se vedea L. Pop, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile, op. cit.*, nota de subsol nr. 1, p. 277. Ipoteza susținută de autorii citați se conturează în situația în care creditorul înțelege să acorde debitorului, în vederea/speranța executării, a unui termen de executare prin ipoteză mai mare decât cel stabilit în cuprinsul notificării sau, în lipsă, a unui termen rezonabil de executare. Până la expirarea termenului de executare, oricum creditorul poate suspenda executarea propriiei obligații, în temeiul art. 1.522 alin. (4) C. civ., ceea ce echivalează cu invocarea excepției de neexecutare.

Apreciem însă, că în lipsa unei cereri din partea reclamantului, excipiens-ul nu va putea fi obligat la plata de daune interese, decât în prezența dolului sau culpei grave a acestuia, potrivit art. 1533 C. civ.

Desigur, în vederea conferirii unui maxim de rigoare în executarea obligațiilor contractuale, părțile pot prevedea în cuprinsul contractului condiții formale speciale care să permită funcționarea excepției de neexecutare. Astfel, părțile pot stabili exigența invocării excepției în formă scrisă sau pot stabili perioada maximă de timp în care să fie activă, ulterior acestui moment partea îndreptățită având deschis dreptul de a folosi orice mijloc legal pentru realizarea dreptului său.

Considerăm că invocarea excepției de neexecutare a contractului nu constituie o cauză de suspendare și a cursului prescripției extinctive pentru realizarea creanțelor reciproce ce decurg dintr-un contract sinalagmatic, care curge în mod firesc de la momentul încheierii contractului.

7. Efectele excepției de neexecutare a obligațiilor contractuale

Efectul principal al invocării excepției de neexecutare a obligațiilor contractuale rezidă în suspendarea provizorie, temporară a forței obligatorii a contractului statuată expres de art. 1270 alin. (1) C. civ.: „contractul valabil încheiat are putere de lege între părțile contractante”. Suspendarea operează în virtutea manifestării de voință a ambelor părți, în mod tacit sau expres, determinată de interesul pe care îl au în executarea „de îndată” a obligațiilor contractuale. Desigur, excipiens-ul este apărat de efectele urmării silite prin cererea de chemare în judecată, formulată de reclamant, care va fi respinsă de instanța de judecată.

Cum excepția de neexecutare a contractului determină doar suspendarea forței obligatorii a contractului, și nu încetarea acesteia, părțile se văd legate în continuare prin mecanismul contractual pe care l-au încheiat, nefiind liberate de obligațiile asumate. Suspendarea contractului operează doar cu caracter provizoriu, sfârșind întotdeauna prin una din modalitățile arătate de art. 1516 alin. (2) C. civ.

Suspendarea forței obligatorii a contractului, prin invocarea excepției de neexecutare, trebuie să se circumscrie termenului general de prescripție, aplicabil realizării creanțelor.

În niciun caz excepția de neexecutare nu se înscrie în rândul „cauzelor autorizate de lege” care să justifice desființarea contractului legal încheiat (spre deosebire de compensație sau rezoluțiune, care prin excelență, au un caracter extinctiv în privința obligațiilor părților).

Cum invocarea excepției de neexecutare are efect suspensiv asupra forței obligatorii a contractului, obligațiile ambelor părți fiind exigibile, aceasta înseamnă

că va produce aceleași efecte de suspendare atât în favoarea excipiens-ului, dar și în favoarea cocontractantului său. Având caracter indivizibil, în situația exigibilității obligațiilor, forța obligatorie a contractului nu poate fi suspendată doar pentru una din părțile contractante. Din aceste considerente, niciuna dintre părți nu va putea fi obligată la plata de daune-interese moratorii, pe motiv de întârziere în executarea obligațiilor datorate.

Modalitatea în care încetează efectele excepției de neexecutare, în mod natural, se traduce în executarea obligației de către cel căruia îi este opusă, concomitent cu executarea din partea celui care o invocă. Nu este mai puțin adevărat că, în situația în care partea adversă oferă o garanție îndestulătoare pentru executarea propriei obligații, rațiunea excipiens-ului în sensul menținerii excepției de neexecutare invocată nu se mai justifică.

Așa cum s-a arătat în doctrină²², excepția de neexecutare poate fi opusă nu numai celeilalte părți, ci tuturor persoanelor ale căror pretenții se întemeiază pe acel contract, cu excepția celor care invocă un drept propriu și absolut distinct de contractul în cadrul executării căruia se invocă excepția de neexecutare a obligațiilor contractuale.

8. Concluzii

Reglementarea expresă și pentru prima dată a excepției de neexecutare a obligațiilor contractuale evocă concepția legiuitorului asupra acestei instituții: cauză justificativă de neexecutare a obligațiilor contractuale, ce funcționează în favoarea părții care înțelege să recurgă la acest procedeu juridic privat. Invocarea excepției de neexecutare demonstrează dubla calitate în care aceasta este utilizată în practica judiciară: cea de mijloc defensiv, cu caracter provizoriu care realizează protecția părții care o invocă, urmată fie de executarea de către cel căruia îi este opusă, fie de rezoluțiunea contractului și, în același timp, cea de mijloc de presiune, cu un pronunțat caracter cominatoriu asupra partenerului contractual căruia îi este opusă.

²² L. Pop, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile, op. cit.*, p. 278.